

Marguerite Yourcenar, traductora de Konstantinos Kavafis

Montserrat Gallart Sanfeliu

ADVERTIMENT. La consulta d'aquesta tesi queda condicionada a l'acceptació de les següents condicions d'ús: La difusió d'aquesta tesi per mitjà del servei TDX (www.tesisenxarxa.net) ha estat autoritzada pels titulars dels drets de propietat intel·lectual únicament per a usos privats emmarcats en activitats d'investigació i docència. No s'autoritza la seva reproducció amb finalitats de lucre ni la seva difusió i posada a disposició des d'un lloc aliè al servei TDX. No s'autoritza la presentació del seu contingut en una finestra o marc aliè a TDX (framing). Aquesta reserva de drets afecta tant al resum de presentació de la tesi com als seus continguts. En la utilització o cita de parts de la tesi és obligat indicar el nom de la persona autora.

ADVERTENCIA. La consulta de esta tesis queda condicionada a la aceptación de las siguientes condiciones de uso: La difusión de esta tesis por medio del servicio TDR (www.tesisenred.net) ha sido autorizada por los titulares de los derechos de propiedad intelectual únicamente para usos privados enmarcados en actividades de investigación y docencia. No se autoriza su reproducción con finalidades de lucro ni su difusión y puesta a disposición desde un sitio ajeno al servicio TDR. No se autoriza la presentación de su contenido en una ventana o marco ajeno a TDR (framing). Esta reserva de derechos afecta tanto al resumen de presentación de la tesis como a sus contenidos. En la utilización o cita de partes de la tesis es obligado indicar el nombre de la persona autora.

WARNING. On having consulted this thesis you're accepting the following use conditions: Spreading this thesis by the TDX (www.tesisenxarxa.net) service has been authorized by the titular of the intellectual property rights only for private uses placed in investigation and teaching activities. Reproduction with lucrative aims is not authorized neither its spreading and availability from a site foreign to the TDX service. Introducing its content in a window or frame foreign to the TDX service is not authorized (framing). This rights affect to the presentation summary of the thesis as well as to its contents. In the using or citation of parts of the thesis it's obliged to indicate the name of the author.

**MARGUERITE YOURCENAR,
TRADUCTORA DE
KONSTANTINOS KAVAFIS**

**Universitat de Barcelona
Facultat de Filologia**

**Tesi que sota la direcció d'Assumpta
Camps Olivé presenta
Montserrat Gallart Sanfeliu per a
l'obtenció del grau de Doctora en Filologia.**

**Departament de Filologia Romànica
Programa de Doctorat: Tipologies textuais
en l'àmbit romànic (bienni 2000-2002)**

Agraïments

En lloc preferent haig d'esmentar el suport rebut en tot moment -i especialment quan la voluntat, la salut o els ànims flaquejaven- per part dels meus pares i de la meva filla. Amb la seva confiança en les meves possibilitats, m'han ajudat a concloure el treball.

L'elaboració d'aquesta tesi de doctorat ha estat possible, igualment, gràcies a la valuosa col·laboració de les següents persones i institucions, que tant sovint han posat la seva professionalitat al meu servei:

Centre de Documentation Marguerite Yourcenar, de Brusel·les, i menciono, específicament, la promptitud de Mr. Marc-Étienne Vlamincq en la tramesa de tota la documentació sol·licitada al llarg dels cinc anys que ha durat la recerca.

Personal bibliotecari de la UAB, de la UB i de la UPF de Barcelona.

Vassa Solomou Xanthaki, escriptora i traductora, a qui dec el comentari acurat i precís sobre els matisos de la llengua kavafiana i sobre el sentit de bon munt de poemes històrics o filosòfics del *corpus*, així com determinades apreciacions sobre l'escriptura de Marguerite Yourcenar, de qui ella mateixa ha versionat algun assaig.

A Sara Molina i a Xavier Blanco els dec una gran aportació pel que fa a l'àmbit informàtic.

Amics, amigues, companyes de feina o d'escriptura, que m'han estimulat a continuar cada vegada que m'han formulat aquesta senzilla pregunta: "Què, com va la tesi, quan l'acabes?"

A tots i a totes l'expressió sincera del meu reconeixement.

INDEX

Pre-text	6
Prefaci	10
I.- Aspectes a considerar a l'entorn de la paraula "traducció"	17
I, 1.- Concepte de traducció	18
I, 2.- Esbós històric i posicionaments teòrics	23
I, 2, 1.- La traducció en l'Antiguitat	23
I, 2, 2.- Estudis Medievals	26
I, 2, 3.- Renaixement i Edat Moderna	29
I, 2, 4.- Segles XVIII i XIX.....	41
I, 2, 5.- Segle XX.....	49
I, 3.- Casos distintius dins la traducció literària. Concepte i <i>status</i> del traductor	80
II.- La traducció davant del fet poètic... ..	85
II, 1.- Mestres de la traducció poètica	94
II, 2.- Poemes en prosa, prosa poètica, prosa <i>tout court</i>	123
III.- Konstantinos Kavafis i el seu context socio-cultural	147
III, 1.- Indicacions biogràfiques.....	148
III, 2.- Kavafis i Alexandria	150
III, 3.- L'obra de Kavafis en el context de la literatura europea	165
IV.- Marguerite Yourcenar, la seva època i els seus àmbits de formació	171
IV, 1.- Indicacions biogràfiques.....	172
IV, 2.- Yourcenar, escriptora de l'essencial	199
IV, 3.- Grècia i M. Yourcenar	205
V.- D'escriptures. Presentació de l'obra de K. Kavafis	212
V, 1.- Textos.....	213
V, 2.- Components de l'univers kavafià	217

V, 3.- Característiques de la llengua i de l'escriptura kavafianes	224
V, 4.- Acollida per part de la crítica. Kavafis i la poesia grega	227
V, 5.- Recepció dels poemes de Kavafis. Traduccions que van precedir la de M. Yourcenar	239
V, 6.- Traduccions posteriors	243
V, 7.- Estudis i projecció.....	253
VI.- La pràctica traductiva de Yourcenar, <i>Belle infidèle</i>	255
VI, 1.- Primera etapa.....	257
VI, 2.- Segona etapa.....	259
VI, 3.- Tercera etapa	263
VI, 4.- Darreres mostres	264
VI, 5.- <i>L'art de traduire</i> yourcenarià. Criteris de Yourcenar sobre la traducció	266
VII.- Per què Yourcenar decideix traduir Kavafis? Afinitats entre els dos escriptors	274
VIII.- Estudi de la <i>Présentation Critique</i> . Diferents edicions o lliuraments	292
VIII, 1.- Primer lliurament	293
VIII, 2.- Segon lliurament	297
VIII, 3.- Tercer lliurament	303
VIII, 4.- Quart lliurament	305
VIII, 5.- Autoritat yourcenariana en la traducció dels poemes de Kavafis	316
VIII, 6.- La crítica valora el Kavafis yourcenarià	319
IX.- Estudi de la traducció. Anàlisi detallada del <i>Corpus</i>	325
X.- Resultat del procés d'anàlisi. Conclusions	636
Epíleg.....	664
BIBLIOGRAFIA	676

PRE-TEXT

En iniciar la redacció d'aquesta tesi, decidim servir-nos de dues citacions que comentarem a títol de “Pro-specte”, tal com acostumava a anomenar les introduccions Joan Ferraté. La primera pertany al *Quadern daurat*, de Doris Lessing, i diu així:

Com qualsevol altre escriptor, rebo contínuament cartes de joves que es disposen a escriure tesis i assaigs sobre els meus llibres a diversos països... Tots diuen: “Li agrairia que em proporcionés una llista dels articles publicats sobre la seva obra, dels crítics que han escrit sobre vostè, dels experts.” També demanen mil detalls del tot irrelevant, però que a ells els han ensenyat a considerar importants... Aquestes peticions les contesto així: “Estimat estudiant. És boig. ¿Per què s’ha de passar mesos i anys escrivint milers de paraules sobre un llibre o fins i tot sobre un escriptor, quan hi ha centenars de llibres esperant que els llegeixin? ¿No s’adona que és víctima d’un sistema pernicios? I si ha escollit vostè mateix la meva obra com a tema [...] aleshores ¿per què no llegeix el que he escrit i es forma la seva pròpia idea sobre el que pensa, confrontant-ho amb la seva pròpia vida, amb la seva pròpia experiència? Oblidi’s dels professors Blanc i Negre.

I, més endavant, continuen: “Estimada escriptora. Haig de saber què diuen els entesos perquè, si no els cito, el meu professor no em posarà nota”. A aquesta rèplica jo responc invariablement:

No llegeixi un llibre si no és el moment adequat per a vostè. Recordi que, amb tots els llibres que tenim impresos, n’hi ha tants o més que no han arribat mai a la impremta, que no han estat mai escrits, fins i tot ara, en aquesta època de reverència compulsiva per la paraula escrita. [...] A tot arreu, si manté la ment oberta, trobarà la veritat en paraules no escrites... Per damunt de tot, ha de saber que el fet que hagi de dedicar un any, o dos, a un llibre o a un autor, significa que l’han ensenyat malament: li haurien d’haver ensenyat a llegir a la seva manera, d’una afinitat a una altra; hauria d’haver

après a seguir la seva pròpia intuïció sobre el que necessita; això és el que hauria d'haver desenvolupat, i no pas la manera de citar altra gent.¹

Doncs bé, constatem que les paraules de desig d'atenció, de reflexió i de qüestionament dels motlles establerts que expressava l'escriptora nascuda a Pèrsia l'any 1919 tenen encara avui la mateixa vigència, perquè continuem immersos en un sistema que, malgrat la naturalesa històrica o perible de tota recerca, sanciona com a bons i dignes d'elogi els rius de tinta que els estudiosos són capaços de fer córrer sobre qualsevol tema d'hipotètic interès -les pàgines d'aquesta tesi en són la prova fefaent- i perquè, estant així les coses i amb poques perspectives que s'orientin en el sentit de l'enunciat de Lessing, tot i que ens adherim plenament als seus criteris, si volem tenir una certa projecció acadèmica, no podem defugir el moment de plantejar-nos quina serà la nostra aportació a la comunitat investigadora, d'acord amb les qüestions i temes que ens motiven, demostrar un cert ofici al moment d'intervenir, i continuar fent que s'escolin més rius de tinta, a fi de ser admesos i considerats més o menys brillants i experts dins del sistema. Això sí, tenint constantment cura que la nostra òptica sigui el més personal i honesta possible -fruit d'un estudi aprofundit sobre les temàtiques que ens neguitegen i que volem plantejar-, que resulti novadora i que no superi un nombre el més raonable possible de pàgines, per tal de no excedir-nos. Però s'escau que, a més de continuar vigents, les paraules de Doris Lessing, intuïtives i transgressores *avant la lettre*, en certa manera s'avancen -perquè estan en la mateixa línia- i ens faciliten un primer contacte tangencial amb les teories deconstruccionistes de Derrida per al qual

*el Academicismo forma parte del sistema ontoenciclopédico y logocéntrico que es, precisamente, la diana de sus críticas. [...] Hay que arrasar fronteras: entre filosofía y literatura, entre filosofía y crítica cultural, entre filosofía y teoría social. Es preciso subvertir prácticas académicas, inaugurar nuevos modos de escribir, romper con las instituciones y la política del pasado.*²

La segona citació, amb un esperit completament diferent i molt més pròxim als canons establerts, l'emprem d'una resposta de M. Yourcenar a un doctorand que treballava sobre la seva obra i que l'hauria consultada per "polir" la seva recerca.

¹ LESSING, Doris (2001) *Quadern daurat*. Barcelona, Edicions 62 (pp. 20-23).

² Citat a QUEVEDO, Amalia (2001) *De Foucault a Derrida*. Pamplona, Eunsa (pp. 22 i 188).

Després d'haver-li fet esment dels vuit dies que havia dedicat a estudiar curosament el seu text, ella li diu que l'ha corregit amb el mateix rigor i severitat amb què acostuma a revisar els propis escrits, i li comenta específicament: “*Un travail comme celui que vous avez fourni ne reste vivant que s'il n'est qu'une étape, et mène à autre chose... à son antithèse.*”

Dit això, a les pàgines que segueixen l'escriptora no fa altra cosa que enderrocar la “construcció” -segons ella gens sòlida- del pobre doctorand a l'entorn de la seva obra, i ho fa amb frases com:

... la peinture de la Grèce y reste extérieure et superficielle. C'est ainsi que vous n'avez pas vu que toute l'intention du chapitre de l'Oeuvre au Noir “Une belle demeure” est satirique... Quand vous dites que la spiritualité chez moi s'exprime à travers les fards, le travestissement et les perversions, vous donnez de l'ensemble de mon oeuvre une image singulièrement inexacte. Nombre de citations restent curieusement à côté du fait que vous vouliez illustrer.

Particularment severes són les consideracions del paràgraf següent:

J'espère que le texte que vous m'avez envoyé n'est pas final, ne pouvant croire qu'un groupe de professeurs consciencieux acceptent un mémoire où les inexactitudes et les sautes de logique sont malheureusement en grand nombre. Mais, s'ils l'ont fait, vous devez à vous-même de faire mieux.³

Paraules que ens recorden fins a quin punt cal ser curós en tots els aspectes de qualsevol recerca i que deixen palès que la nostra tesi, com qualsevol treball acadèmic és només la balda d'una cadena que d'altres continuaran, bé seguint les nostres passes, bé encetant nous camins.

A desgrat que aquestes consideracions escollides puguin semblar una mica provocadores i suscitar una certa sorpresa o polèmica, entenem que apuntaven a una modificació positiva de les maneres de fer i d'investigar, a una obertura i transformació de les coses i, en aquest sentit, ¿quin estament, sinó la Universitat, fora desitjable que dugués a terme aquesta gran transformació? És per això que les hem cregut pertinents i que les hem triades perquè formin part de la introducció.

³ YOURCENAR, Marguerite (1995) *Lettres à ses amis et quelques autres*. París, Gallimard (pp. 463-468).

Els criteris de les dues grans literates tenen un punt d'antagonisme, però són com les dues cares d'una mateixa moneda, i a nosaltres ens són igualment útils de considerar. Perquè la dualitat, la polaritat i la duplicitat ens acompanyaran al llarg del nostre recorregut per l'anàlisi de l'obra de Konstantinos Kavafis i de la traducció que en va fer Marguerite Yourcenar -obra de partida i obra traduïda, poesia i prosa. ¿Que potser la traducció en ella mateixa no comporta dualitat: l'Altre i el Jo; l'Aliè i Exòtic i el Nostre? “Traduir”, del llatí *traducere*, acció i efecte de fer passar -textos però també, i sobretot, visions específiques del món- d'un lloc a un altre, d'una llengua a una altra i, en el cas de la poesia, no només reproduir significats de diccionari, sinó també tots els elements que han fet que el poema arribés a comunicar i a desvetllar sensacions i emocions que els diccionaris mai no podran recollir.

PREFACI

“... És un dels aspectes del nostre treball l’estudi i l’atenció a les realitzacions dels qui, d’una manera tan il·lustre, ens han precedit.”

(A.E. Solà)¹

“ Cal conservar la capacitat d’admirar-se.”

(Aristòtil)

*“J’ai compris que peu d’hommes se réalisent avant de mourir;
j’ai jugé leurs travaux interrompus avec plus de pitié.”*

(M. Yourcenar)

Aquesta tesi té com a objecte d’estudi la traducció que Marguerite Yourcenar va fer dels 154 poemes de *l’editio princeps* del poeta alexandrí, Konstantinos Kavafis. Per tant, és el resultat d’un exercici de lectura aprofundida del corpus kavafià i d’algunes traduccions que se n’han fet, amb la focalització centrada en la de l’escriptora belga. Pretén constituir la personal aportació als estudis de traducció literària, que troba els seus orígens en el nostre respecte i la nostra fervent admiració per aquest poeta, no menys que per la primera Acadèmica de França. Un exemple d’interès i d’empatia semblant al que motivà la versió que ens proposem tractar. Cal que diguem, però, que sovint, més que no pas triar-los nosaltres, els temes objecte de recerca semblen tenir vida pròpia i fer com si se’ns imposessin: se’ns presenten i van furgant en les nostres intencions fins que els donem sortida,

¹ KAVAFIS, K. (1980) *Poemes*. (Pròleg) Traducció de C. Riba. Barcelona, Curial (pp. 5-46).

fins que els permetem veure la llum. Com succeeix amb la paraula poètica que puguem arribar a escriure: mai no sabem si veritablement som nosaltres qui escrivim els poemes o bé si són ells que, en el seu desig tenaç de veure la llum i d'adquirir identitat, no tenen cap inconvenient a utilitzar-nos com a mitjancers fins que els fem explícits damunt del full. Així mateix, doncs, la gènesi de la nostra tria es remunta força en el passat. En acabar les dues especialitats de filologia cursades a la Universitat de Barcelona i els cursos de doctorat de l'anomenat Pla Maluquer, volíem trobar un àmbit de recerca que abracés ambdues branques -algun autor i alguna obra que participessin de la cultura grega i de la francesa- però en aquell moment les Muses estaven absents. El pas dels anys, la pràctica professional de la traducció -que ens ha dut a versionar al català autors grecs actuals (en prosa i en poesia) i part d'obra yourcenariana (amb un total de 5 obres girades)- i la troballa -fruit d'un atzar gairebé visionari- del volum de la *Présentation Critique de Cavafy* són a la base d'aquesta tesi. Per tant, la intenció de treballar en un tema que, vinculés les dues especialitats en què ens varem llicenciar entre el 1975 i el 1978, present en nosaltres ja des d'aquells anys, va anar fent camí i madurant fins a concretar-se en aquest estudi, sobre el qual, val a dir, fins ara únicament hi havia breus recerques més o menys esbiaixades.²

L'any 2003 en el qual se situa l'inici d'aquest treball, marcava un doble aniversari pel que fa referència a Konstantinos Kavafis (1863-1933): el dels 140 anys del seu naixement i dels 70 de la seva mort. Diversos organismes van retre homenatge al poeta d'Alexandria i, des de diversos àmbits, es va reconsiderar tant la seva obra en ella mateixa com l'impacte que va tenir en d'altres creadors d'horitzons diversos. Algunes publicacions referides a la seva creació van veure la llum. Paral·lelament, també era l'any del centenari del naixement de Marguerite Yourcenar a Brussel·les. L'atzar de les coincidències.

Partint d'unes paraules que E. Solà va escriure al pròleg de la traducció de Kavafis feta per Carles Riba, segons les quals tant Philippo Mª Pontani com la mateixa Yourcenar haurien expressat judicis condemnatoris en relació a Kavafis o a la seva

² Ens referim, sobretot, a les recerques obra de Christiane-Odile Papadòpoulos (1995 i 2000), de Maria Orphanidou-Frèris (2000 i 2004) i de Giorgos Freris (1993 i 2000), que figuren al llistat bibliogràfic del final d'aquest volum. Però hi ha d'altres recerques anteriors a aquests treballs i algunes de molt recents. De totes elles n'ofereim notícia a partir de la pàgina 230 d'aquesta tesi.

creació,³ i malgrat el suposat rebuig que la traducció d'aquesta autora li hagués pogut inspirar, la nostra pròpia concepció de la traducció ens va empènyer a fixar-nos en un text que, tot i tenir com a font una obra poètica, ens és presentat en traducció-prosa, perquè desvetllava el nostre interès i ens estimulava prou per dedicar una part gens inapreciable del nostre temps a considerar-lo des d'altres òptiques i a establir-ne la validesa, superant així els possibles judicis parcials de Solà i donant rellevància, precisament, al fet que tant el traductor italià com la traductora belga haguessin dedicat al poeta Kavafis una part del seu respectiu vessant professional.

La publicació el 1935 a Alexandria dels 154 poemes de Kavafis aquí analitzats suscità des del principi bon nombre de debats i de reflexions i, sens dubte, ajudà al coneixement de la llengua grega arreu del món. Es tracta d'una poesia senzilla en aparença però complexa si se'n vol copsar l'abast de les intencions. En contrast amb el seu modest treball de funcionari, Kavafis es va dedicar plenament a l'erudició i a la poesia i hi va excel·lir. Després de la seva mort, diverses traduccions -parcials o integrals- dels seus poemes van començar a succeir-se en moltes llengües.⁴ La contribució de Marguerite Yourcenar és un d'aquests exemples.

Tractarem, doncs, de dos gegants literaris del segle XX. Ell, poeta insigne que, amb un gran mestratge tècnic i molta dedicació, va saber fer dels seus records, de les seves experiències i dels seus dolors profunds, obres mestres universals i eternes. Ella, escriptora prolífica i políptica i traductora de textos molt variats, apassionada de classicisme i de cultures diverses, que també va deixar que la seva obra anés madurant al llarg de molts anys, que va beure de les fonts immortals de la grecitat a la qual va tornar, una i tantes vegades, en molts dels continguts dels seus llibres. Tots dos més o menys obsedits pels mateixos interrogants davant l'existència

³ A la pàgina 18 d'aquest pròleg, Solà diu que "Riba [...] mai no arribà a proferir uns mots condemnatoris de Kavafis, com feren traductors d'altres països". I cita, literalment, uns fragments d'ambdós traductors suava esmentats, als quals atorga -potser- més rellevància de la que ells mateixos hi donaren, en el context en què els varen escriure -al nostre entendre, els atorga un pes excessiu. Així, de Yourcenar destaca: «[...]Ceci dit, et d'un point de vue seulement littéraire, il reste néanmoins pour moi chez Cavafy quelques poèmes d'une fadeur (et donc d'une indécence) inacceptable.». I de Pontani: "E si direbbe che anche gli aspetti del maledetto, i torbidi d'una tempra sessuale e passionale, a cui la comune coscienza repugna, trovino in questa fedeltà un sorprendente riscatto[...]".

⁴ L'enumeració d'aquestes obres constitueix una part d'una altra secció d'aquest estudi, que trobarem a partir de la p. 243.

humana, per una passió semblant de viure i d'estimar i pel desig de superar-se contínuament, de fer resplendir i de difondre la bellesa. Per dir-ho breument, pel desig de deixar petjada i d'esdevenir, com els déus grecs, immortals.

És un fet irrefutable que la traducció, *la reprise de parole*, implica sempre una lectura personal i, en conseqüència, una manipulació més o menys accentuada del text original i una pèrdua de sentit en major o menor grau; que el traductor ha de servir els textos -entem tant el de partida com el d'arribada-, però sovint també interessos d'aquells per als quals tradueix: en èpoques de forta censura, per exemple, determinades traduccions no han estat autoritzades; i en algunes ocasions, el traductor s'ha de plegar a expectatives editorials, amb la qual cosa es rebaixa a ser "carn assalariada". Un altre fet és que el traductor s'inscriu en una època i en un context socio-cultural que ve marcat per determinades tendències o "modes". I no resulta menys evident que tota traducció de text a qualsevol de les llengües possibles planteja un bon munt de problemes, un altre d'interrogants a resoldre i, sobretot, nombroses "eleccions" / "seleccions", podríem dir. Algunes resultaran encertades per la qualitat literària de la paraula o del gir ben trobats i per la proximitat a la idea i expressió genuïnes del text de partida; d'altres, en canvi, se n'allunyan considerablement i evidenciaran en tot moment els riscos de la tasca del traductor. I és obvi que en tota traducció hi ha un nou treball creatiu. Fet i fet, la traducció mai no constitueix una pràctica neutra, sinó que es veu condicionada per un nombre important de factors extralingüístics. Les preguntes prèvies que cal formular-se serien, per tant: Qui tradueix què, per què, com i per a qui? Quan i on ho tradueix i en quines circumstàncies o sota quins condicionaments?

En tot treball literari -i la traducció n'és un- el text és la peça clau, perquè ens forneix molts indicis sobre l'autor -o traductor- i sobre la imatge que vol transmetre de sí mateix als seus destinataris. La seva lectura crítica planteja interrogants pel fet que el considerem en termes de relació social entre autor / traductor i destinatari. Quan el text a traslladar pertany a l'àmbit de la poesia, la complexitat augmenta. Això també és un fet irrefutable, perquè el paper que juga la composició és fonamental: les sonoritats i recurrències, les metàfores, les rimes i els paral·lelismes, el to, la musicalitat, expressen actituds i sentiments i transformen el contingut intel·lectual i lèxic amb l'ajut de l'aura sensorial i afectiva que aporta la implicació del lector. En traduir poesia, doncs, fora desitjable poder trobar el ritme,

la cadència del text primer,⁵ respectar-ne la rima, la mètrica, i servir tots aquests aspectes sense trair-ne els continguts. Un veritable repte. Si ja és cert que els poemes de Kavafis tenen un interès innegable en ells mateixos, aquest atractiu es duplica en acarar-nos a les traduccions, en prosa, de Marguerite Yourcenar. Perquè ens permeten tractar i avaluar tot un àmbit de la traducció amb l'ajut dels posicionaments teòrics que més abast han conegut al llarg de la història, en particular dels més recents.

La nostra condició d'especialistes en grec i en francès i el fet d'estimar profundament aquestes dues llengües són els desencadenants de la nostra elecció d'aquesta anàlisi de textos, que ens introdueix en l'àmbit de la literatura comparada. L'avinentesa de treballar des de fa temps en traducció des de diverses llengües, i els darrers anys precisament en traducció literària, ens fa especialment sensibles a la distància que pot existir entre les teories de la traducció i la seva pràctica -i a la seva complementarietat, naturalment-, així com a la dificultat i als esculls als quals tot traductor s'ha d'acarar abans d'arribar a un producte digne.

També fa que vetllem especialment per la qualitat dels productes resultants conscients, tanmateix, que tota traducció és sempre una obra definitivament inacabada.

En una primera part invocarem breument les teories i pensaments que, al llarg de la història s'han anat succeint sobre traducció i que serviran de marc a les nostres argumentacions;⁶ convocarem, doncs, alguns estudiosos significatius en l'àmbit traductològic, per tal que il·luminin la tasca que ens proposem acomplir. En l'apartat de la poesia, de la seva traducció i dels poemes en prosa no agruparem, clarament diferenciats com en dues columnes, els partidaris de la traducció de la poesia en poesia i aquells que n'accepten la traducció en prosa, sinó que mirarem de seguir el mateix moviment pendular del temps, segons el qual determinades tradicions i determinats costums s'inicien, s'abandonen i es reprenen al cap d'uns anys de manera més o menys cíclica. També presentarem el poeta grec dins la seva pròpia tradició literària, juntament amb un esbós de la seva producció poètica i de les particularitats de la llengua que emprava, per abordar tot seguit les

⁵ Mirarem de parlar poc de *text original* perquè entenem que, en un sentit ampli, la traducció de qualsevol obra també és un text original i, al seu moment, en fornirem els arguments.

⁶ Probablement la nostra enumeració fora de més en una facultat de traducció i interpretació, i no pretén ser exhaustiva. Però entenem que resulta adient per emmarcar un treball de l'àmbit d'una facultat de filologia.

circumstàncies que envoltaren la vida i la producció de Marguerite Yourcenar, la traductora, i l'obra objecte d'estudi. Tindrem en compte els elements multifactorials que acompanyaren el "text d'arribada", sense passar per alt les motivacions que l'empenyeren a traduir Kavafis i el pes que aquesta traducció va tenir en la seva trajectòria com a escriptora. L'anàlisi de la traducció dels poemes ens permetrà desxifrar quina operació traductiva va seguir i avaluar-ne els resultats obtinguts a l'apartat de les conclusions. Aquesta ens sembla la metodologia més escaient i la que pot aportar una visió més global i complementària del conjunt.

Així, doncs, la finalitat del present estudi és múltiple. D'una banda, ens proposem determinar per què Marguerite Yourcenar -que no dominava el grec modern, sinó que s'havia de fer ajudar per a la comprensió d'aquesta llengua- va assumir la tasca d'anar a l'encontre d'un altre i a la recerca d'un projecte de comunicació; tractarem d'explicar com va realitzar la traducció dels poemes de Kavafis i de descobrir si veritablement la traductora Yourcenar va reeixir a transmetre als lectors francesos el singular univers poètic de Konstantinos Kavafis i en quina mesura ho va fer. Veurem, igualment, com es posiciona ella davant d'aquest text, posició que pot ser diferent -o no- de l'adoptada en altres traduccions per ella abordades. Considerar el resultat del seu procés traductiu i el grau de funcionalitat d'aquesta reescriptura⁷ també forma part dels nostres objectius. I a més, a partir de la tria que l'escriptora va fer d'aquesta obra grega -que no creiem gens accidental- voldríem precisar els trets i elements que, des d'una perspectiva de gènere, Yourcenar traductora-escriptora podia tenir en comú amb Konstantinos Kavafis, així com l'aportació que la seva traducció dels poemes de l'alexandrí va representar en la seva pròpia creació literària posterior. Estudiarem tots aquests vessants sota diferents angles i a partir de la consideració de les diferents variables que intervenen en el tema. Sobretot, intentarem de-mostrar que la feina d'un traductor-escriptor és diferent de la d'un només-traductor, en el sentit que aquest segon sol mantenir-se més a prop del text original que ha triat o que li ha estat encomanat, sobre el qual realitza -en el millor dels casos- una satisfactòria tasca filològica, mentre que, si un traductor és alhora -o sobretot- creador, té tendència a "escapar-se" del text primer, al qual li demana molt més, li demana potser que sigui, precisament, el ressò d'ell mateix.

⁷ Emprem a posta el terme "reescriptura" en comptes de "traducció" perquè considerem que el text yourcenarià és una particular reescriptura del poeta alexandrí, i així mirarem de demostrar-ho.

El tema d'aquest treball interessa, doncs, els neohel·lenistes que treballen sobre la recepció de Kavafis, els especialistes en Marguerite Yourcenar -per les circumstàncies i els detalls que concorren en aquesta obra tan interessant- i els traductòlegs, per l'exemple de traducció d'apropiació que és el volum yourcenarià. Aquesta tesi completa i culmina una tria prèvia realitzada amb el treball que, al setembre del 2002, varem presentar per a l'obtenció del DEA, en el qual havíem analitzat una mostra dels poemes amb el convenciment que bastaria per a mostrar la metodologia adoptada, que hauria de ser, poc més o menys, la mateixa per a la totalitat del corpus. La recerca que ara presentem abasta el conjunt de l'obra kavafiana, almenys la traduïda per Yourcenar, que coincideix amb la generalment reconeguda a partir de *l'editio princeps*, de 154 poemes, anomenats canònics, i que pretén completar el treball iniciat.

Com que M. Yourcenar va treballar sobre el conjunt primer, no haver-lo considerat en la seva totalitat hauria estat deixar interrompuda la tasca en un procediment semblant al de l'escriptura fragmentària, i no és la nostra intenció que els autors ni els textos pateixin cap mena d'amputació, si no és en previsió d'alguna antologia. Actuant d'aquesta manera, recollint tot allò que Kavafis va voler transmetre del conjunt de la seva creació literària, estem segurs que la nostra tria contindrà els temes que ell afeccionava, en els quals va insistir en repetides ocasions i que, per aquesta raó, el representen de manera més específica. Aquesta recerca més minuciosa completada amb la resta dels poemes ens ha presentat, naturalment, unes altres exigències però, a la fi del treball, també ens permetrà establir conclusions més definitives. En aquest temps, però, han sortit de Kavafis traduccions que contenen l'obra completa, en la qual s'inclouen poemes que ell desà als calaixos per a ulteriors correccions, poemes i textos en prosa en anglès, i d'altres textos que no tenia cap intenció de publicar, fet que posa damunt la taula la qüestió i la problemàtica de qui detenta la propietat intel·lectual d'una obra i de l'ús que fa dels seus drets, sobretot quan l'autor ja ha traspasat.⁸ I dels desats, no ens en farem ressò, si no és per il·lustrar algun dels postulats que presentem.

⁸ Les darreres i més completes publicacions també contenen els poemes *renegats* i d'altres inèdits: CASTILLO DIDIER, Miguel (2003) *Kavafis Íntegro*, Universidad de Chile, Quid ediciones. BÀDENAS DE LA PEÑA, Pedro (2003). *C. P. Cavafis. Poesía completa*, Madrid, Alianza Editorial.

